

Фенюк Л. Д.,

асистент кафедри романської мови та перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМИ ТА ІНТЕРЛЕКСЕМИ: РІЗНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ

Анотація. Статтю присвячено фактам постійного зростання кількості інтернаціональної лексики. У статті пропонується аналіз найпоширеніших визначень інтерлексем на матеріалі англійської, французької та української мов. Матеріалом розвідки стали 150 інтернаціоналізмів із тлумачних словників зазначених мов.

Ключові слова: інтернаціоналізм, інтерлексема, близькоспоріднені мови, далекоспоріднені мови.

Постановка проблеми. У зв'язку з постійним розвитком дипломатії, соціально-політичних відносин у світі відбувається безперервне оновлення суспільно-політичної лексики. Інтернаціоналізація словника – це одна з основних ознак конвергентної взаємодії різних мов. Постійний розвиток технологій, глобалізація, тенденція до уніфікації призводять до появи великої кількості інтернаціоналізмів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення інтернаціональної лексики має як теоретичне, так і практичне значення. Питаннями інтернаціональної лексики в різні часи займалися Л. Щерба, Ю. Карлінський, У. Вайнрайх, Е. Хауген, В. Акуленко, С. Солодухо, В. Жирмунський та інші. Вчені досліджують особливості інтернаціоналізмів стосовно запозичень, типи інтернаціоналізмів, причини їх виникнення та особливості функціонування (В. Акуленко, С. Солодухо, В. Хайруллін та інші). Теоретичний аспект дослідження пов'язаний із визначенням ролі інтернаціоналізмів міжнародних, міжнаціональних і національних мов у вдосконаленні міжмовних відносин. При цьому особливий інтерес становлять такі аспекти, як шляхи виникнення інтернаціоналізмів, сфери їх функціонування, визначення найвагоміших інтерлексем та їхня здатність до комбінування з елементами мови-акцептора. Крім того, досі не було достатньою мірою розглянуте питання ролі інтернаціоналізмів та інтерлексем у трьох різних мовних групах: романській (французькій мові), германській (англійській мові) та слов'янській (українській мові).

Метою статті є аналіз найважливіших тлумачень інтернаціоналізмів та виокремлення найтипівіших інтерлексем на матеріалі англійської, французької та української мов. Матеріалом розвідки стали 150 інтернаціоналізмів із тлумачних словників (Академічний тлумачний словник сучасної української мови, Longman Dictionary of Contemporary English, Le petit Larousse англійської, французької та української мов).

Виклад основного матеріалу. Формуванню фонду інтернаціональних слів посприяли різні чинники: поширення християнства, відкриття нових континентів, колонізація країн, розквіт лицарства в Європі, Ренесанс тощо. Велике значення для появи цілого пласту соціо-політичних інтернаціоналізмів мали політичні події XVII – XIX ст., особливо французькі революції, реформи Петра I у Росії. Зміна історичних формацій, Перша та Друга світові війни, масштабне виникнення різних політичних

течій та організацій, процеси глобалізації спричинили поповнення низки інтернаціоналізмів [4, с. 8].

Наприкінці XIX – на початку XX ст. дослідження інтернаціональної лексики були зумовлені концепцією створення міжнародної допоміжної мови та проблемами нормування, стандартизації і міжнародної уніфікації термінології. Різнопланові праці-розвідки, пов'язані з процесами інтернаціоналізації мови другої половини XX ст., свідчать про зарахування інтернаціоналізмів до найактуальніших проблем лінгвістики. Було доведено, що інтернаціональна лексика та інтернаціональні елементи мають значну питому вагу у словниковому складі будь-якої розвиненої мови, а процес інтернаціоналізації торкається різних мовних рівнів: морфемного, лексичного, текстового. Часто підкреслювався опис та аналіз особливостей фонографічної, морфологічної та семантичної асиміляції інтернаціональної лексики, також були розглянуті сфери функціонування і шляхи проникнення інтернаціоналізмів. Схожість формального та змістового аспектів інтернаціоналізмів була визнана необхідною умовою для визнання їх одиницями міжнародного фонду [8, с. 7].

Словник визначає *інтернаціоналізм* (англ. *internationalism*, франц. *internationalisme*, нім. *Internationalismus*, укр. *інтернаціоналізм*) як міжнародне слово, яке має однакове значення та представляє те саме явище чи поняття [9, с. 546]. Термін *інтернаціоналізм* уживається у двох значеннях:

1) для позначення слів головним чином грецького та латинського походження, запозичених багатьма європейськими та неєвропейськими мовами (наприклад, *biblia, teologia*), або ж новоутворень, сконструйованих із грецького чи латинського матеріалу (наприклад, *telefon*); інтернаціоналізмами вважаються також слова, запозичені різними мовами з сучасних мов (наприклад, *television, football*);

2) для позначення калькування та їхніх зворотів, які повторюються у багатьох мовах (наприклад, франц. *gratte-ciel* – англ. *sky-scraper* – укр. *хмарочос*) [8, с. 7].

За іншим визначенням інтернаціоналізмом може бути слово, як правило, грецько-латинського походження, вживане у великій кількості (європейських) мов (наприклад, *telefon*) [7, с. 4].

Ці визначення відображають вузьке розуміння інтернаціоналізму. Проте існує і широке розуміння цього терміна, коли ним позначають не тільки слова, а й інші міжнародні мовні елементи: морфеми, словотворчі, фразеологічні чи семантичні кальки. Звісно, у зв'язку з тим чи іншим поняттям інтернаціоналізму по-різному інтерпретуються вагомі ознаки інтернаціональних мовних елементів, критерії встановлення їхньої інтернаціональності, сам феномен мовної інтернаціоналізації [7, с. 10].

Лінгвістичний енциклопедичний словник визначає запозичення як елемент чужої мови (слово, морфему, синтаксичну конструкцію), перенесений з однієї мови в іншу в результаті мовних контактів, а також сам процес переходу елементів з

однієї мови в іншу. Запозичення пристосовуються до системи мови-акцептора і часто нею настільки засвоюються, що іншомовне походження таких слів не відчувається носіями цієї мови і виявляється лише за допомогою етимологічного аналізу [1, с. 158]. Канадський лінгвістичний вісник (Office québécois de la langue française) дає своє тлумачення: інтернаціоналізми – це повне або гібридне запозичення, яке є поширеним (з адаптацією або без неї) у багатьох мовах [11, с. 2]. А. Алексєєв вважає інтернаціоналізми словами міжнародного значення, які зазвичай стосуються політичної, наукової, мистецької, технічної, культурної сфер (наприклад, *бібліотека, радіо, синтагма*) [3, с. 157–169]. Проте найважливішим критерієм інтернаціоналізмів є те, що вони, на відміну від запозичення, стосуються одразу кількох віддалених мов. Крім того, інтернаціоналізм може походити з рідної мови.

Інтернаціоналізми – це, як правило, не всі прояви багатомовних залежностей, а лише особливі форми міжмовної спільності. Такі слова, як *television, bar, football*, окремі афікси типу *-ism* є атрибутом не лише англійської, а й багатьох інших мов [8, с. 1–19]. Р. Будагов також стверджував, що інтернаціоналізмами можуть бути не тільки прямі запозичення, а й «слова, що формуються на зразок структури відповідних іншомовних слів, але не запозичують їхньої матеріальної основи» [2, с. 89].

Оскільки немає єдиного тлумачення цього терміна, варто визначити спільні риси для відокремлення інтернаціоналізмів від запозичень. Так, інтернаціоналізми:

- 1) мають спільні морфемну, синтаксичну конструкцію і спільне чи близьке значення;
- 2) присутні в багатьох мовах – як близькоспоріднених, так і далекоспоріднених;
- 3) не мають ні географічних, ані мовних кордонів, є словами, які зрозумілі на всіх континентах;
- 4) характеризуються омологічністю – міжмовна схожість одночасно в планах змісту та вираження.

Під час встановлення інтернаціональності мовних елементів необхідно враховувати комплекс критеріїв, що містять формальний, семантичний і «кількісний» чинники. Інтернаціональні елементи, які існують у багатьох мовах, повинні мати відносно однакове фонеморфологічне відтворення і відносно однакове значення. На думку В. Акуленко, для встановлення тотожності семантики інтернаціональних слів «єдиним адекватним критерієм є їх взаємне розуміння під час зіткнення мов, їхня здатність служити еквівалентами один одного під час перекладу» [2, с. 42]. Щодо «кількісного» аспекту, то теж немає спільної думки: одні дослідники вважають інтернаціональним мовний елемент, який трапляється у трьох мовах – як близькоспоріднених, так і далекоспоріднених; інші вважають, що мовний елемент повинен уживатись у більше, ніж чотирьох мовах [8, с. 25].

Оскільки в сучасній лінгвістичній науці інтернаціоналізми вважають не лише одиниці словникового складу мови, а й інші мовні категорії, то міжнародні одиниці лексичного складу мов варто визначати як інтерлексеми. За А. Едличко інтерлексемами є лексичні одиниці, які мають графічну, фонематичну і морфологічну схожість, володіють повністю чи частково подібною семантикою не менш як у трьох близько- чи далекоспоріднених мовах, виражають поняття з різних сфер життя (економіки, політики, науки, культури, побуту тощо), є новоутвореннями чи запозиченнями з класичних та сучасних мов, спостерігаються на синхронному зрізі [7, с. 1–4].

В. Дубічинський пропонує поняття «інтерлексема», що є найбільш адекватним, влучним і прозорим терміном для визначення інтернаціональної лексики. Він називає інтерлексемами зовні (усно-письмовий аспект) схожі до міри ототожнення запозичені чи наявні лексеми двох та більше синхронно порівнюваних як далекоспоріднених, так і близькоспоріднених мов із повним чи частковим збігом семантичних структур або єдиним значенням [6, с. 8–19].

Л. Гребінник вводить в окрему категорію поняття інтерморфеми як одиниці інтерсистеми шляхом порівняння ад'єктивних інтерлексем у німецькій та російській мовах. Цей підхід використовується з метою зниження міри невідповідності щодо вираження [5, с. 8].

У наш час досить активними є процеси неологізації за рахунок комбінування інтернаціональних елементів. Таким чином будуються нові терміни та поняття. Наприклад, укр. *автобіографія* – франц. *autobiographie* – англ. *autobiography*; укр. *інфрамкробіологія* – франц. *inframicrobiologie* – англ. *inframicrobiology*. Проте такі багатокомпонентні новоутворення вважаються малопродуктивними і належать до вузько термінологічної лексики.

Серед міжнародних префіксальних морфем є такі: **анти-** укр. *антиген* – франц. *antigène* – англ. *antigen*; **а/ан-** укр. *алогічний* – франц. *allogique*; **гіпер-** укр. *гіпермаркет* – франц. *hypermarché* – англ. *hypermarket*; **де-** укр. *демобілізація* – франц. *demobilisation* – англ. *demobilization*; **ім-** укр. *імморалізм* – франц. *immoralisme* – англ. *immoralism*; **інтер-** укр. *інтервокальний* – франц. *intervocal* – англ. *intervocal*; **інфра-** укр. *інфрачервоний* – франц. *infrarouge* – англ. *infra-red*; **контр-** укр. *контратака* – франц. *contre-attaque* – англ. *counterattack*; **мета-** укр. *метатеорія* – франц. *métaphysique* – англ. *metaphysical*; **пара-** укр. *парапсихологія* – англ. *parapsychology* – франц. *parapsychologie*; **пост-** укр. *постмодернізм* – франц. *postmodernisme* – англ. *postmodernism*; **ре-** укр. *реконструкція* – франц. *reconstruction* – англ. *reconstruction*, **супер-** укр. *супермаркет* – англ. *supermarket* – франц. *supermarché*; **транс-** укр. *транслітерація* – англ. *transliteration* – франц. *translitt(i)ération*; **ультра-** укр. *ультра-модерний* – англ. *ultramodern* – франц. *ultramoderne*; **екстра-** укр. *екстралінгвістичний* – франц. *extralinguistique* – англ. *extralinguistic*.

З-поміж міжнародних суфіксальних морфем відзначимо: **-ор** укр. *директор* – франц. *directeur* – англ. *director*; **-ер** укр. *брокер* – франц. *broker* – англ. *broker*; **-ант** укр. *комерсант* – франц. *commercant* – англ. *merchant*; **-іст** укр. *стиліст* – франц. *styliste* – англ. *stylist*; **-ація** укр. *модернізація* – франц. *modernisation* – англ. *modernization*; **-ізм** укр. *модернізм* – франц. *modernisme* – англ. *modernism*; **-инг** укр. *маркетинг* – франц. *marketing* – англ. *marketing*.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що попередні лінгвістичні праці-розвідки не дали чіткого та єдиного визначення інтернаціоналізмів, хоча багато вчених відокремлюють їх від звичайних запозичень і наполягають на їхній поширеності та присутності у щонайменше трьох неспоріднених чи далекоспоріднених мовах. Визначення, яке базується на спільності ознак інтернаціоналізмів є, на нашу думку, найбільш прийнятним. Інтернаціоналізмами ми вважаємо омологічну лексику зі схожою морфемною структурою зі спільним чи близьким значенням, що присутня як у близькоспоріднених, так і в далекоспоріднених мовах. Крім того, аналіз попередніх досліджень дозволив виокремити найтипівіші інтерлексеми французької, англій-

ської та української мов, які сприяють процесам неологізації за рахунок комбінування інтернаціональних елементів.

Перспективним вважаємо визначення основних структурно-семантичних особливостей суспільно-політичних інтерлексем та обґрунтування семантичної еволюції суспільно-політичних інтерлексем в англійській, французькій та українських мовах.

Література:

1. Академічний тлумачний словник української мови (1970–1980) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/>.
2. Акуленко В.В. Лексические интернационализмы: итоги, перспективы, методы исследования / В.В. Акуленко // Интернациональные элементы в лексике и терминологии. – Харьков : Изд-во Харьков. ун-та, 1980. – С. 10–42.
3. Алексеев А.Я. Essai de stylistique contrastive (français-russe-espagnol-anglais). Нариси з порівняльної стилістики французької мови / А.Я. Алексеев. – Вінниця : Нова книга, 2010. – 448 с.
4. Бакинская Г.И. Функциональный статус интерлексем в разноструктурных языках : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Г.И. Бакинская. – Чебоксары, 2008. – 25 с.
5. Гребинник Л.В. Особенности деривации адъективных интерлексем в немецком и русском языках / Л.В. Гребинник // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Сучасні тенденції розвитку мов. Вип. 5 / за ред. В.І. Гончарова – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. – С. 52–57.
6. Дубчинский В.В. Теоретическое и лексикографическое описание лексических параллелей : автореф. дис. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / В.В. Дубчинский. – Краснодар, 1995. – 20 с.
7. Едличко А.И. Семантика политических интерлексем в статистике и динамике (на материале русского, немецкого и английского языков) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / А.И. Едличко. – Владивосток, 2009. – 20 с.
8. Тенденция интернационализации в современных славянских литературных языках / [ред.: Л.Н. Смирнов]. – М. : Типография «Логос», 1997. – 236 с.
9. Le petit Larousse illustré / [direction éditoriale I. Jeuge-Maynard] – P. : Cedex, 2007. – 1812 p.
10. Longman Dictionary of Contemporary English / [ed. Chris Fox, Rosalind Combley]. – New York : Pearson Education, 2014. – 2224 p.
11. Office québécois de la langue française .Politique de l'emprunt linguistique. – Québec, 2007. – P. 24. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.oqlf.gouv.qc.ca/ressources/bibliotheque/terminologie/Pol_empruntling_20070914.pdf.

Фениук Л. Д. Интернационализмы и интерлексемы: разные подходы к определению

Аннотация. Статья посвящена фактору постоянного возрастания количества интернациональной лексики. В статье предлагается анализ самых распространённых определений интернациональной лексики, выделяются наиболее типичные интерлексемы на материале английского, французского и украинского языков. Материалом разведки стали 150 интернационализмов с толковых словарей упомянутых языков.

Ключевые слова: интернационализм, интерлексема, близкородственные языки, дальнеродственные языки.

Feniuk L. Internationalisms and interlexemes: different approaches to their definition

Summary. The article concerns the problem of a constant increase of international vocabulary. The analysis of the most current definitions of international vocabulary is proposed in the article. The most typical interlexemes are distinguished on the material of English, French and Ukrainian languages. 150 internationalisms of explanatory dictionaries of mentioned languages were the exploring material.

Key words: internationalism, interlexeme, near related languages, far related languages.